

AANMELDMOMENTEN BASISONDERWIJS

- eindrapport -

drs. C.T.A. van Bergen
drs. H. van Leenen
drs. M.M. van der Meer

Amsterdam, 30 mei 2007
Regioplan publicatienr. 1577

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 - 5315315
Fax : +31 (0)20 - 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek in opdracht van ministerie van
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

VOORWOORD

Bestrijding van segregatie in het onderwijs is een belangrijk onderdeel van het onderwijsbeleid. Om een beeld te krijgen van hoe er in het veld wordt gedacht over enkele in dat kader in het coalitieakkoord geformuleerde ideeën, heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aan RegioPlan Beleidsonderzoek de opdracht gegeven een onderzoek uit te voeren.

In het onderzoek is aan directeuren van scholen voor basisonderwijs en aan vertegenwoordigers van gemeenten en ouderorganisaties gevraagd naar hun mening over vaste aanmeldmomenten (eventueel aangevuld met loting) voor het primair onderwijs. In de voorliggende rapportage worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd.

Hierbij bedanken we alle respondenten die welwillend informatie hebben geleverd voor het onderzoek. Bovendien bedanken we de heer Buis van het ministerie van OCW voor de begeleiding van het onderzoek en voor de prettige samenwerking.

Kees van Bergen (projectleider)

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting		I
1 Inleiding		1
1.1 Gemeenten en segregatie in het onderwijs		1
1.2 Onderzoeksvragen		1
1.3 Aanpak		2
2 Scholen		5
2.1 Achtergrond		5
2.2 Instrumenten om segregatie tegen te gaan		7
2.3 Mening van ouders volgens respondenten		12
2.4 Oplossingen		14
3 Gemeenten		17
3.1 Vaste aanmeldmomenten, vaste inschrijfleef tijd, wachtlijsten en loting		17
3.2 Bijdrage van de instrumenten aan de bestrijding van segregatie in het basisonderwijs		18
3.3 Een inschrijfmarkt		19
3.4 Afspraken en de organisatie van vaste aanmeldmomenten		20
3.5 Overige acties om segregatie tegen te gaan		21
4 Ouderorganisaties		23
4.1 Vaste aanmeldmomenten, vaste inschrijfleef tijd en loting		23
4.2 Een inschrijfmarkt		25
4.3 Succesvolle aanpak om segregatie te bestrijden		25
Bijlage	Tabellen bij hoofdstuk 2	27

SAMENVATTING

Om segregatie in het onderwijs te bestrijden, heeft het kabinet in het coalitie-akkoord het voornemen geformuleerd vanaf 2008 te gaan werken met vaste aanmeldmomenten voor het primair onderwijs, eventueel aangevuld met een loting. Regioplan Beleidsonderzoek heeft in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) een onderzoek uitgevoerd met als doel te peilen hoe er in het veld wordt gedacht over dit voornemen. Daarnaast is geïnterviewd of er in het veld al ervaringen zijn opgedaan met vaste aanmeldmomenten, loting en andere instrumenten of initiatieven om segregatie in het onderwijs tegen te gaan.

Voor het onderzoek is een aanpak gehanteerd die bestond uit de volgende onderdelen:

- een internetenquête onder directeuren van scholen;
- een telefonische enquête onder vertegenwoordigers van gemeenten;
- een telefonische enquête onder vertegenwoordigers van ouderorganisaties.

De benaderde scholen en gemeenten zijn geselecteerd uit de populatie van een groep van tachtig gemeenten met scholen met meer dan vijftig procent 1.9-leerlingen.

Er hebben 467 vertegenwoordigers van scholen deelgenomen aan de internetenquête. Dertig procent van de deelnemende scholen betrof een zwarte school (gedefinieerd als school met meer dan 50% 1.9-leerlingen) en zeventig procent een witte school (minder dan 50% 1.9-leerlingen). Bovendien was één derde van de scholen openbaar en twee derde een bijzondere school.

Aan de telefonische enquête onder gemeenten hebben vijftientwintig gemeentevertegenwoordigers deelgenomen.

Om een idee te krijgen hoe ouders over de voornemens van het kabinet denken, zijn telefoongesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van vier ouderorganisaties.

Zijn er binnen gemeenten en scholen al ervaringen opgedaan met één of meer vaste aanmeldmomenten of met loting? Wat voor ervaringen?

Er zijn maar weinig scholen die ervaring hebben opgedaan met vaste aanmeldmomenten of loting. Ongeveer vijf procent van de witte en zwarte scholen heeft de afgelopen jaren één of meer vaste aanmeldmomenten gehanteerd. Een kleine vijf procent van de witte en een kleine tien procent van de zwarte scholen heeft de afgelopen jaren één inschrijfleefijd gebruikt. Met loting is vrijwel door geen enkele school ervaring opgedaan.

Ook zijn er maar enkele onderzochte gemeenten waar scholen ervaring hebben met vaste aanmeldmomenten of een vaste inschrijfleef tijd. Deze aanmeldmomenten bestaan vaak uit een vaste dag of week vanaf wanneer de inschrijving is geopend. Slechts één van deze gemeenten vindt dat vaste aanmeldmomenten een bijdrage leveren aan de bestrijding van segregatie.

Er is verder één gemeente die ervaring heeft met een centraal meldpunt basisonderwijs, waarbij ouders hun kind na een informatieavond kunnen inschrijven. Dit meldpunt is onlangs opgeheven, aangezien het niet het gewenste effect op segregatie sorteerde en het draagvlak afnam. Met loting hebben de scholen volgens de gemeenten geen ervaring opgedaan.

Kunnen vaste aanmeldmomenten of loting een bijdrage leveren aan het tegengaan van segregatie? Op welke wijze?

Slechts een vijfde van de witte en van de zwarte scholen denkt dat vaste aanmeldmomenten een positief effect kunnen hebben op het tegengaan van segregatie in het primair onderwijs. Ongeveer zestig procent van beide soorten scholen denkt dat vaste aanmeldmomenten geen positief effect zullen hebben (circa 30% is negatief en 30% neutraal). De rest van de scholen heeft geen mening.

Zowel witte als zwarte scholen zijn negatief over het effect dat loting op het tegengaan van segregatie in het onderwijs zal hebben. Slechts een tiende deel van beide soorten scholen denkt dat loting positief zal bijdragen aan de bestrijding van segregatie in het onderwijs. Gemiddeld zeventig procent van beide soorten scholen denkt dat loting géén positief effect zal hebben op de bestrijding van segregatie in het onderwijs.

De mening van de scholen over de invoering van vaste aanmeldmomenten en loting is vergeleken met de verwachte effectiviteit van deze instrumenten vaker negatief.

Van de onderzochte gemeenten denkt een ruime meerderheid dat vaste aanmeldmomenten een bijdrage kunnen leveren aan het tegengaan van segregatie. Iedere ouder heeft hiermee gelijke kansen en de toelating wordt transparanter. Wel kan de vrije schoolkeuze van ouders volgens de respondenten in het geding komen. Bovendien wordt benadrukt dat vaste aanmeldmomenten niet nuttig zijn als er geen sprake is van segregatie of wachtlijsten binnen een wijk of gemeente. De gemeenten wijzen er verder op dat een goede en vroege voorlichting voor met name allochtone ouders belangrijk is om het instrument effectief te maken.

Hoe gaan scholen om met eventuele wachtlijsten?

Een kwart van de witte scholen en enkele zwarte scholen geven aan ervaring te hebben met het gebruik van een wachtlijst. Met dubbele wachtlijsten is door bijna geen enkele school ervaring opgedaan.

Iets minder dan de helft van de gemeenten heeft ervaring met scholen die een wachtlijst hanteren. Selectie vindt op de betreffende scholen plaats op basis van volgorde van aanmelding, postcode, het gegeven of broertjes of zusjes al op de desbetreffende school zitten of een samenspel hiervan.

Op welke wijze kunnen er tussen gemeenten en basisscholen bindende afspraken worden gemaakt over één of meer vaste aanmeldmomenten of loting? Is de lokale educatieve agenda hierbij een geschikt middel of zijn er andere middelen?

De lokale educatieve agenda wordt door de meeste gemeenten gezien als een geschikt middel voor het maken van afspraken. Een aantal gemeenten benadrukt wel dat deze agenda minder geschikt is voor het maken van harde afspraken en dat het daarom noodzakelijk zal zijn convenanten met de schoolbesturen af te sluiten. De gemeenten zeggen verder weinig mogelijkheden te hebben om afspraken te maken met scholen en navolging af te dwingen, zolang er geen wettelijke basis is en ze niet over pressiemiddelen beschikken.

Op welk niveau kan de organisatie van vaste aanmeldmomenten per school of per gemeente (regio) het beste worden belegd? Is de gemeente bereid de organisatie van de aanmelding binnen de gemeente op zich te nemen?

De meeste gemeenten zijn bereid een rol te spelen binnen de organisatie van vaste aanmeldmomenten. Een groot deel ziet daarbij voor de gemeente de rol van initiator, regisseur of controleur weggelegd. Een aantal gemeenten benadrukt echter ook dat de verantwoordelijkheid voor de uitvoering bij de scholen komt te liggen.

Welke succesvolle acties zijn er geweest om segregatie tegen te gaan? Zijn er nog andere voornemens van gemeenten?

De scholen zien een aantal mogelijke oplossingen voor het probleem van segregatie in het onderwijs. De volgende oplossingen werden door meerdere respondenten genoemd: woonbeleid inzetten om segregatie in de wijken tegen te gaan, voedingsgebieden hanteren, extra aandacht voor voorlichting aan allochtone ouders, spreidingsbeleid hanteren, investeren in de kwaliteit van zwarte scholen en het imago verbeteren, samenwerkingsverbanden tussen scholen opzetten en het invoeren van een algemene acceptatieplicht.

Een groot deel van de gemeenten heeft actie ondernomen om segregatie tegen te gaan of is dit van plan. De belangrijkste acties bestaan voornamelijk uit het voorlichten van ouders, het ondersteunen van ouderinitiatieven, het investeren in de kwaliteit van scholen, het stimuleren van vriendschapsscholen, het inzetten op huisvestingsbeleid, postcodebeleid en schoolhuisvestingsbeleid.

Hoe denkt de gemeente over een vaste inschrijfdag in de vorm van een 'markt' waar alle scholen zich presenteren?

Een kleine twee derde van de scholen staat negatief tegenover een vaste inschrijfdag in de vorm van een 'markt'. Slechts gemiddeld vijftien procent van de scholen oordeelt positief over een inschrijfmarkt.

Ook de meeste gemeenten staan negatief tegenover een vaste inschrijfmarkt voor de hele gemeente, maar een deel is positiever over het idee een dergelijke markt op wijkniveau te organiseren. Op die manier wordt het minder massaal en meer overzichtelijk voor de ouders. Het blijft echter de vraag of met een markt wel alle ouders gelijkelijk worden bereikt of dat alleen die ouders komen die zich toch al beter informeren en oriënteren. Bovendien kunnen ouders beter de sfeer proeven op de schoollocaties en kunnen scholen zich beter presenteren. Een markt moet, volgens de gemeenten, ook niet ontaarden in een pr-strijd tussen scholen onderling.

Voor wat betreft de inschrijvingsmarkt vinden ouderorganisaties het positief dat ouders gemakkelijk kennis kunnen maken met verschillende scholen en dat alle ouders dezelfde informatie krijgen. Negatief is dat ouders de sfeer van een school niet meekrijgen, het gevaar van een wedloop als er ook gelijk wordt ingeschreven en het gevaar van een concurrentiestrijd tussen de scholen die wordt gewonnen door degenen met het grootste pr-budget.

Wat is de mening van ouders over vaste aanmeldmomenten?

Volgens een kwart van de witte scholen en een vijfde van de zwarte scholen staan ouders positief tegenover vaste aanmeldmomenten voor scholen. Bijna veertig procent van de respondenten op beide soorten scholen denkt echter dat de ouders de invoering van vaste aanmeldmomenten in het onderwijs negatief zullen beoordelen.

Scholen denken verder dat driekwart van de ouders negatief zullen staan tegenover het gebruik van loting in het onderwijs. Slechts een enkele school denkt dat ouders positief zullen oordelen over loting.

De ouderorganisaties zijn niet ook niet uitgesproken positief over vaste aanmeldmomenten. Zij zijn bang dat allochtone ouders alsnog in het nadeel zijn, omdat zij niet goed op de hoogte zijn of te laat zijn met inschrijven. Ouders hechten veel waarde aan de keuzevrijheid en zijn teleurgesteld als hun kind niet naar de school van voorkeur kan. Voorlichting aan alle ouders en een duidelijke procedure zijn van belang.

1 INLEIDING

In het coalitieakkoord dat door de huidige regeringspartijen is afgesloten, is onder andere opgenomen dat de segregatie in het onderwijs moet worden bestreden. Daar zal de komende kabinetsperiode sterk op worden ingezet. Om te bevorderen dat elk kind een gelijke kans heeft om op een school te worden toegelaten, is het voornemen geformuleerd om vanaf 2008 te gaan werken met vaste aanmeldmomenten voor het primair onderwijs, eventueel aangevuld met een loting. De coalitiepartijen zijn nadrukkelijk niet voornemens om een acceptatieplicht voor de scholen in te stellen.

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) wil een beeld krijgen van hoe er in het veld over dit onderdeel van het coalitieakkoord gedacht wordt. Bovendien wil OCW inventariseren of er al ervaringen zijn opgedaan met vaste aanmeldmomenten en met loting. Daarom is RegioPlan Beleidsonderzoek gevraagd om een onderzoek uit te voeren waarmee de gewenste informatie wordt verzameld.

1.1 Gemeenten en segregatie in het onderwijs

Segregatie in het onderwijs is niet overal een probleem: bepaalde gemeenten en bepaalde wijken binnen gemeenten worden er meer mee geconfronteerd dan andere gemeenten of wijken. In Nederland zijn er in totaal 499 scholen waarvan minimaal de helft van de leerlingen een gewicht heeft van 1.9.¹ Die scholen liggen verspreid over in totaal tachtig gemeenten. Ruim de helft van de betreffende scholen is gevestigd in één van de vier grote steden, de andere helft van de scholen bevindt zich in één van de overige gemeenten.²

Het voorkomen van zwarte scholen is op zich niet het probleem. Het segregatieprobleem doet zich voor wanneer de leerlingpopulatie op scholen in een bepaalde wijk geen goede afspiegeling meer vormt van de bevolkings-samenstelling van de wijk en bepaalde scholen relatief veel gewichten-leerlingen tellen en andere scholen in dezelfde omgeving juist heel weinig.

1.2 Onderzoeksvragen

Voor het onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. *Zijn er binnen gemeenten en scholen al ervaringen opgedaan met één of meer vaste aanmeldmomenten of met loting? Wat voor ervaringen?*

¹ Volgens de leerlingtellingen van CFI van 1-10-2005.

² De spreiding is daarbij groot: Arnhem, Eindhoven, Tilburg en Dordrecht hebben bijvoorbeeld elk meer dan tien van dit soort scholen; gemeenten als Oss, Uden, Heerlen, Maastricht en Leidschendam-Voorburg hebben er elk maar één.

2. *Kunnen vaste aanmeldmomenten of loting een bijdrage leveren aan het tegengaan van segregatie? Op welke wijze?*
3. *Hoe gaan scholen om met eventuele wachtlijsten?*
4. *Op welke wijze kunnen er tussen gemeenten en basisscholen bindende afspraken worden gemaakt over één of meer vaste aanmeldmomenten of loting? Is de lokale educatieve agenda hierbij een geschikt middel of zijn er andere middelen?*
5. *Op welk niveau kan de organisatie van vaste aanmeldmomenten per school of per gemeente (regio) het beste belegd worden? Is de gemeente bereid om de organisatie van de aanmelding binnen de gemeente op zich te nemen?*
6. *Welke succesvolle acties zijn er geweest om segregatie tegen te gaan? Zijn er nog andere voornemens van gemeenten?*
7. *Hoe denkt de gemeente over een vaste inschrijfdag in de vorm van een 'markt' waar alle scholen zich presenteren?*
8. *Wat is de mening van ouders over vaste aanmeldmomenten?*

1.3 Aanpak

Om de onderzoeksvragen op de door de opdrachtgever gewenste termijn te beantwoorden is een aanpak gehanteerd die bestond uit de volgende onderdelen:

- een internetenquête onder directeurs van scholen;
- een telefonische enquête onder vertegenwoordigers van gemeenten;
- een telefonische enquête onder vertegenwoordigers van ouderorganisaties en deskresearch.

Internetenquête onder directeurs van scholen

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen 1, 2, 3 en 8 voor de scholen is een internetenquête gehouden onder directeurs van scholen voor basis-onderwijs. De internetenquête bestond uit enkele gesloten vragen met geprecodeerde antwoordcategorieën en twee open vragen.

Voor dit deel van het onderzoek is een steekproef getrokken van scholen uit gemeenten met minstens één zwarte school (gedefinieerd als school met meer dan 50% 1.9-leerlingen). In de steekproef zijn zwarte scholen opgenomen en witte scholen (minder dan 50% 1.9-leerlingen) die in hetzelfde of een aangrenzend postcodegebied zijn gevestigd. Dit is gedaan vanuit de overweging dat het segregatieprobleem zich vooral zal voordoen bij scholen die zich in elkaars nabijheid bevinden.³ De verdeling zwarte en witte scholen in de steekproef was circa één staat tot twee. Bij de selectie van scholen is bovendien gelet op de denominatie van de scholen en zijn zowel openbare als bijzondere scholen in de steekproef opgenomen.

³ Ouders kiezen vaak voor een andere school in de buurt en niet voor een school in een totaal ander deel van de stad.

In totaal hebben 1040 scholen voor basisonderwijs een uitnodiging ontvangen om de internetenquête in te vullen. Daarvan hebben er 467 deelgenomen aan het onderzoek. Dat komt neer op een respons van 45 procent. Van de respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld is vijftien procent directeur, bovenschools directeur of adjunct-directeur. De overige vijf procent heeft een andere functie op de school of heeft de vraag niet beantwoord.

Telefonische enquête onder vertegenwoordigers van gemeenten

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen 1 tot en met 7 voor de gemeenten is een telefonische enquête gehouden. De benaderde gemeenten zijn geselecteerd uit een groep van tachtig gemeenten met scholen met meer dan vijftig procent 1.9-leerlingen. De gemeenten zijn daarna geselecteerd op basis van:

- vertegenwoordiging van grote steden;
- relatief hoog aantal scholen met meer dan 50 procent 1.9-leerlingen;
- geografische spreiding over Nederland;
- in verband met het onderwerp interessante gemeente volgens andere bronnen.

Voor de telefonische enquête is een vragenlijst gemaakt met een meer open karakter dan die voor scholen.

Er zijn in totaal 31 gemeenten benaderd. Via telefoon en e-mail is getracht de juiste contactpersoon te achterhalen. Er hebben er uiteindelijk 25 gemeenten meegedaan aan het onderzoek.⁴ Hiermee komt de responshoogte op 81 procent. De redenen die gemeenten gaven om niet mee te doen waren:

- tijdgebrek (mede door persoonlijke omstandigheden);
- geen beleid of standpunt over het onderwerp, mede omdat er geen sprake is van segregatie binnen de gemeente;
- onderzoeksmoeheid.

Telefonische enquête onder vertegenwoordigers van ouderorganisaties en deskresearch

Omdat het, binnen de looptijd van het onderzoek, niet mogelijk bleek om ouders te bevragen, is voor de beantwoording van onderzoeksvraag 8 gezocht naar informatie uit andere bronnen. In de internetenquête onder scholen is een vraag opgenomen over het beeld dat de respondenten hebben van de mening van ouders over het onderwerp. Daarnaast is een telefonische enquête gehouden onder vertegenwoordigers van vier ouderorganisaties.

⁴ 23 interviews zijn per telefoon afgenomen. Twee respondenten hebben per email hun antwoorden gegeven. Gemiddelde duurde het telefonisch interview twintig minuten.

2 SCHOLEN

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van de internetvragenlijst die is uitgezet onder scholen. In totaal hebben 467 scholen gerespondeerd. Dit aantal is verdeeld over 138 zwarte scholen (meer dan 50% leerlingen met een gewicht van 1.9) en 329 witte scholen (minder dan 50% leerlingen met een gewicht van 1.9). Die verdeling van respectievelijk dertig en zeventig procent weerspiegelt ongeveer de verhoudingen in de steekproef¹. Van het totaal aantal scholen dat heeft deelgenomen aan het huidige onderzoek, betreft een derde deel een openbare school en twee derde deel een bijzondere school (rooms-katholiek, protestants-christelijk en algemeen bijzonder).²

De resultaten op de internetenquête worden hieronder gescheiden gepresenteerd voor witte en zwarte scholen. Bovendien wordt waar dat relevant is ingegaan op verschillen naar denominatie. Voordat we ingaan op de resultaten merken we nog op dat van de respondenten die de vragenlijst zijn gestart, een aantal van ongeveer twintig de vragenlijst halverwege heeft verlaten. De hieronder gerapporteerde totaalaantallen kunnen daardoor per tabel enigszins verschillen.

2.1 Achtergrond

Tabel 2.1 laat zien hoe de respondenten de leerlingpopulatie op hun school beoordelen in vergelijking met de bevolkingssamenstelling van de wijk waarin de school is gevestigd.

Tabel 2.1 Is de leerlingpopulatie op uw school een afspiegeling van de bevolkingssamenstelling in de wijk waarin de school is gevestigd?

Afspiegeling	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Afspiegeling van de wijk *	244	75,3%	49	35,8%
Naar verhouding meer autochtone leerlingen*	55	17,0%	2	1,5%
Naar verhouding meer allochtone leerlingen*	25	7,7%	83	60,5%
Totalen	324	100%	137	100%

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

** I.v.m. kleine aantallen (0,3% wit en 2,2% zwart) is de antwoordoptie 'Nee, de leerlingpopulatie weerspiegelt wel de verhouding autochtone/allochtonen, maar bepaalde allochtone groepen zijn oververtegenwoordigd' toegevoegd de antwoordoptie 'Afspiegeling van de wijk'.

¹ Zie hoofdstuk 1, paragraaf 1.3

² Zie tabel 1 in de bijlage voor de verdeling.

Opvallend is dat ongeveer driekwart van de witte scholen hun leerlingpopulatie ziet als een afspiegeling van de wijk waarin de school staat. Slechts zeventien procent van de witte scholen meent dat de school verhoudingsgewijs meer autochtone kinderen heeft. Bij de zwarte scholen is dit patroon anders. Bijna twee derde van de zwarte scholen meent dat de allochtone leerlingen zijn oververtegenwoordigd vergeleken met de wijksamenstelling. Een derde vindt dat de leerlingen op hun school een afspiegeling zijn van de populatie in de wijk.

Wanneer de scholen worden onderscheiden naar denominatie valt op dat ongeveer twee derde van zowel de openbare als de bijzondere scholen aangeeft dat de leerlingpopulatie op hun school een afspiegeling is van de wijk. Van de openbare scholen geeft ongeveer een derde deel aan dat hun school relatief meer allochtone kinderen heeft en slechts weinig openbare scholen hebben een oververtegenwoordiging van autochtone leerlingen. Van bijzondere scholen meent een zesde deel dat ze relatief meer allochtone kinderen en een zesde deel dat ze relatief meer autochtone kinderen hebben.³

Tabel 2.2 toont welk percentage van de scholen een minimumleeftijd voor inschrijving hanteert.

Tabel 2.2 Hanteert de school een minimumleeftijd voor inschrijving?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Ja	101	30,7%	50	36,2%
Nee	228	69,3%	88	63,8%
Totalen	329	100%	138	100%

Ongeveer een derde van zowel witte als zwarte scholen geeft aan een minimumleeftijd voor inschrijving te hanteren. De respondenten die aangaven een minimumleeftijd te hanteren, werd gevraagd welke leeftijd zij aanhouden. De helft van de respondenten van de witte en twee derde van de zwarte scholen gaf aan een minimumleeftijd van drie tot vier jaar te hanteren. Het overige percentage respondenten dat een minimumleeftijd hanteert, is bij de witte scholen gelijkmatig over de categorieën van nul tot en met twee jaar en twee tot en met drie jaar verdeeld (in beide gevallen een kwart). Bij de zwarte scholen is dat respectievelijk veertien procent en tweeëntwintig procent.⁴

Tabel 2.3 laat zien welke percentage van beide soorten scholen de afgelopen jaren geconfronteerd is geweest met overinschrijving.

³ Zie tabel 2 in de bijlage.

⁴ Zie tabel 3 in de bijlage.

Tabel 2.3 Is de school de afgelopen jaren geconfronteerd met overinschrijving?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Ja*	90	27,4%	8	5,8%
Nee	239	72,6%	130	94,2%
Totalen	329	100%	138	100%

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

Ruim een kwart van de witte scholen geeft aan de afgelopen jaren geconfronteerd te zijn met overinschrijving. Bij de zwarte scholen kwam slechts bij zes procent overinschrijving voor. Van de witte scholen die met overinschrijving te maken hebben gehad, geeft ruim drie kwart aan dat er een wachtlijst is gehanteerd. Van de zwarte scholen die met overinschrijving geconfronteerd zijn, hanteert de helft een wachtlijst.

Daarnaast is er een verschil tussen scholen naar denominatie. Ongeveer één tiende van de openbare scholen heeft de afgelopen jaren te maken gehad met overinschrijving tegen een kwart van de bijzondere scholen.

2.2 Instrumenten om segregatie tegen te gaan

Tabel 2.4 toont hoeveel scholen de afgelopen jaren gebruik hebben gemaakt van enkele specifieke instrumenten om segregatie in het onderwijs tegen te gaan.

Tabel 2.4 Heeft de school de afgelopen jaren bij aanname van nieuwe leerlingen gebruikgemaakt van de volgende instrumenten?

Instrument	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Wachtlijst *	79	24,0%	6	4,3%
Dubbele wachtlijst	3	0,9%	0	0,0%
Eén inschrijfmoment	11	3,3%	7	5,1%
Enkele vaste inschrijfmomenten	10	3,0%	2	2,0%
Eén inschrijfleeftijd*	13	4,0%	12	8,7%
Loting *	10	3,0%	0	0,0%
Totaal beantwoord	329		138	

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

** De respondenten konden bij meerdere instrumenten aangeven er gebruik van te hebben gemaakt.

Er wordt door beide soorten scholen bij de aanname van nieuwe leerlingen relatief weinig gebruik gemaakt van de genoemde instrumenten. Alleen het gebruik van wachtlijsten door een kwart van de witte scholen springt eruit. Bij de zwarte scholen is dit percentage slechts vier procent. De zwarte scholen hanteren iets vaker één inschrijfleeftijd (9%) dan witte scholen (4%).

Zowel witte als zwarte scholen hebben bij inschrijving van leerlingen bijna geen ervaring opgedaan met het gebruik van dubbele wachtlijsten, vast(e) aanmeldmoment(en) en loting.

Wat opvalt bij het onderscheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs is dat een kwart van de bijzondere scholen gebruikmaakt van een wachtlijst tegen een tiende van de openbare scholen.⁵

2.2.1 Verwacht effect van instrumenten

De volgende drie tabellen gaan in op de mate waarin respondenten drie specifieke instrumenten om segregatie in het onderwijs te bestrijden effectief vinden.⁶ Ze laten achtereenvolgens het effect zien dat het hanteren van dubbele wachtlijsten, vaste aanmeldmomenten en loting volgens de respondenten zal hebben op segregatie in het onderwijs.

Tabel 2.5 Wat is volgens u het effect van dubbele wachtlijsten op segregatie in het onderwijs?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Negatief	115	36,4%	51	38,1%
Neutraal	68	21,5%	24	17,9%
Positief	58	18,4%	30	22,4%
Gemiddelde	2,60		2,68	
Geen mening	69	21,8%	26	19,4%
Geen antwoord	6	1,9%	3	2,2%
Totaal**	316	100%	134	100%

* Het gemiddelde is berekend over de respondenten die een waarde hebben opgegeven. De schaaluiteinden lopen van 1 'zeer negatief' tot '5' 'zeer positief'.

Uit tabel 2.5 blijkt dat zowel de witte als de zwarte scholen gematigd negatief zijn over het effect dat de invoering van dubbele wachtlijsten op het tegengaan van segregatie in het onderwijs zal hebben. Slechts twintig procent van beide soorten scholen denkt dat het invoeren van dubbele wachtlijsten een positief effect zal hebben op de bestrijding van segregatie. Ongeveer zestig procent van beide soorten scholen denkt dat dubbele wachtlijsten géén positief effect zal hebben (tegen de 40% is negatief en rond de 20% neutraal).

⁵ Zie tabel 4 in de bijlage.

⁶ De respondenten konden antwoorden op een 5-puntschaal met schaaluiteinden die lopen van 1 'zeer negatief' tot 5 'zeer positief' ('Neutraal' heeft een waarde van 3). In de tabellen zijn 'zeer negatief' en 'negatief' samengevoegd en hetzelfde geldt voor 'zeer positief' en 'positief'. De gemiddelden zijn wel berekend over de vijf antwoordopties. Daarnaast moet vermeldt worden dat in de tabellen de categorieën 'geen antwoord' en 'geen mening' opgenomen zijn. Dit aangezien de aantallen binnen deze groepen aanzienlijk kunnen zijn. Bij de berekeningen zijn deze categorieën echter buiten beschouwing gelaten.

Tabel 2.6 Wat is volgens u het effect van één of enkele vaste inschrijfmomenten op segregatie in het onderwijs?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Negatief	93	29,4%	46	34,3%
Neutraal	92	29,1%	39	29,1%
Positief	67	21,2%	23	17,2%
<i>Gemiddelde</i>	<i>2,80</i>		<i>2,57</i>	
Geen mening	56	17,7%	23	17,2%
Geen antwoord	8	2,5%	3	2,2%
Totaal	316	100%	134	100%

* Het gemiddelde is berekend over de respondenten die een waarde hebben opgegeven.
De schaaluiteinden lopen van 1 'zeer negatief' tot '5' 'zeer positief'.

Zowel witte als zwarte scholen zijn gematigd negatief over het effect dat de invoering van één of enkele vaste inschrijfmomenten op het tegengaan van segregatie in het onderwijs zal hebben. Slechts ongeveer twintig procent van beide soorten scholen denkt dat vaste inschrijfmomenten een positief effect zal hebben op de bestrijding van segregatie in het onderwijs. Ongeveer zestig procent van beide soorten scholen denkt dat vaste aanmeldmomenten niet positief zal werken op de bestrijding van segregatie in het onderwijs (circa 30% negatief en 30% neutraal).

De openbare scholen zijn minder positief over het effect van vaste inschrijfmomenten op segregatie in het basisonderwijs dan bijzondere scholen (gemiddelde van 2,54 bij openbare scholen en 2,85 bij bijzondere scholen).

Tabel 2.7 Wat is volgens u het effect van loting op segregatie in het onderwijs?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Negatief*	158	50%	87	64,9%
Neutraal*	63	19,9%	9	6,7%
Positief	27	8,5%	12	9,0%
<i>Gemiddelde*</i>	<i>2,10</i>		<i>1,82</i>	
Geen mening	55	17,4%	23	17,2%
Geen antwoord	13	4,1%	3	2,2%
Totaal	316	100%	134	100%

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

** Het gemiddelde is berekend over de respondenten die een waarde hebben opgegeven.
De schaaluiteinden lopen van 1 'zeer negatief' tot '5' 'zeer positief'.

Zowel witte als zwarte scholen zijn negatief over het effect dat loting op het tegengaan van segregatie in het onderwijs zal hebben. Slechts een tiende deel van beide soorten scholen denkt dat loting positief zal bijdragen aan de

bestrijding van segregatie in het onderwijs.

Gemiddeld zeventig procent van beide soorten scholen denkt dat loting géén positief effect zal hebben op de bestrijding van segregatie in het onderwijs.

Hierover is ongeveer de helft van de witte en bijna twee derde van de zwarte scholen uitgesproken negatief.

Concluderend kunnen we stellen dat slechts een klein deel van zowel de witte als de zwarte scholen denkt dat de voorgestelde instrumenten een positief effect zullen hebben op de bestrijding van segregatie in het onderwijs. Het meest negatief zijn beide soorten scholen over het effect van loting.

2.2.2 Mening over instrumenten

Hiervoor is gesproken over het verwachte effect van dubbele wachtlijsten, vaste aanmeldmomenten en loting op de bestrijding van segregatie in het onderwijs. De respondenten is ook naar hun mening over het invoeren van de instrumenten gevraagd. Hun oordeel wordt weergegeven in tabel 2.8, 2.9 en 2.10. Tabel 2.11 geeft hun mening weer over een vast aanmeldmoment in de vorm van een 'markt' waar alle scholen zich kunnen presenteren.⁷

Tabel 2.8 Wat is uw mening over het invoeren van dubbele wachtlijsten om segregatie in het onderwijs tegen te gaan?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Negatief	152	48,1%	65	48,5%
Neutraal*	57	18%	10	7,5%
Positief*	50	15,8%	34	25,4%
<i>Gemiddelde</i>	<i>2,35</i>		<i>2,54</i>	
Geen mening	53	16,8%	21	15,7%
Geen antwoord	4	1,3%	4	3%
Totaal	316	100%	134	100%

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

** Het gemiddelde is berekend over de respondenten die een waarde hebben opgegeven. De schaaluiteinden lopen van 1 'zeer negatief' tot '5' 'zeer positief'.

Ongeveer de helft van zowel de witte als de zwarte scholen heeft een negatieve mening over het invoeren van dubbele wachtlijsten. Slechts een zesde deel van de witte scholen heeft een positief oordeel over de invoering van dubbele wachtlijsten tegen een kwart van de zwarte scholen.

De bijzondere scholen zijn gemiddeld negatiever over de invoering van dubbele wachtlijsten dan openbare scholen (gemiddelde van 2,31 bij bijzondere scholen en 2,59 bij openbare scholen).

⁷ Zie noot 6.

Tabel 2.9 Wat is uw mening over het invoeren van één of enkele vaste inschrijfmomenten om segregatie in het onderwijs tegen te gaan?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Negatief*	118	37,3%	66	49,3%
Neutraal*	78	24,7%	21	15,7%
Positief	76	24,1%	25	18,7%
<i>Gemiddelde*</i>	<i>2,68</i>		<i>2,42</i>	
Geen mening	36	11,4%	17	12,7%
Geen antwoord	8	2,5%	5	3,7%
Totaal	316	100%	134	100%

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

** Het gemiddelde is berekend over de respondenten die een waarde hebben opgegeven. De schaaluiteinden lopen van 1 'zeer negatief' tot '5' 'zeer positief'.

Zwarte scholen zijn gemiddeld negatiever over de invoering van één of enkele vaste inschrijfmomenten dan witte scholen. Ruim een derde van de witte scholen en ongeveer de helft van de zwarte scholen geeft aan negatief te staan tegenover de invoering van één of enkele vaste inschrijfmomenten. Een kwart van de witte scholen en een vijfde deel van de zwarte scholen zou de invoering van één of enkele vaste inschrijfmomenten positief vinden. Een kwart van de witte scholen en een zesde van de zwarte scholen staat neutraal tegenover de invoering.

Tabel 2.10 Wat is uw mening over het invoeren van loting om segregatie in het onderwijs tegen te gaan?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Negatief*	197	62,3%	99	73,9%
Neutraal*	47	14,9%	8	6,0%
Positief	21	6,6%	6	4,5%
<i>Gemiddelde*</i>	<i>1,89</i>		<i>1,64</i>	
Geen mening	40	12,7%	17	12,7%
Geen antwoord	11	3,5%	4	3%
Totaal	316	100%	134	100%

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

** Het gemiddelde is berekend over de respondenten die een waarde hebben opgegeven. De schaaluiteinden lopen van 1 'zeer negatief' tot '5' 'zeer positief'.

De respondenten van beide soorten scholen staan verhoudingsgewijs zeer negatief tegenover loting. Ongeveer twee derde van de witte scholen en ongeveer drie kwart van de zwarte scholen geeft een negatief oordeel over de invoering van loting. Slechts een kleine groep van gemiddeld vijf procent van beide soorten scholen zal de invoering van loting positief vinden.

Tabel 2.11 Wat is uw mening over een vaste inschrijfdag in de vorm van een 'markt' waar alle scholen zich presenteren?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Negatief	213	67,4%	77	57,9%
Neutraal	52	16,5%	27	20,3%
Positief	41	13%	23	17,3%
<i>Gemiddelde</i>	<i>2,15</i>		<i>2,31</i>	
Geen mening	10	3,2%	4	3%
Geen antwoord	0	0%	2	1,5%
Totaal	316	100%	133	100%

* Het gemiddelde is berekend over de respondenten die een waarde hebben opgegeven. De schaaluiteinden lopen van 1 'zeer negatief' tot '5' 'zeer positief'.

Met gemiddelden van 2,15 en 2,31 zijn scholen negatief over het idee van een vaste inschrijfdag in de vorm van een 'markt'. Twee derde van de witte scholen en ruim de helft van de zwarte scholen oordeelt negatief. Slechts een achtste deel van de witte scholen en een zesde deel van de zwarte scholen vindt de invoering van een 'inschrijfmarkt' positief.

De meningen van de scholen over de invoering van de instrumenten zijn over het algemeen negatiever dan wat ze denken over de verwachte effectiviteit van de instrumenten. De meningen van slechts een klein deel van de zowel witte als zwarte scholen is uitgesproken positief. Bij beide soorten scholen is de mening over loting het meest negatief.

2.3 Mening van ouders volgens respondenten

Naast de mening van de vertegenwoordigers van de scholen over bepaalde instrumenten, willen we ook graag een beeld krijgen hoe hier onder de ouders over gedacht wordt. Hiertoe zijn de respondenten gevraagd of zij kunnen inschatten wat de mening van de ouders is over vaste aanmeldmomenten en loting in het onderwijs.⁸ Tabel 2.12 en 2.13 geven de resultaten.

⁸ Zie noot 6.

Tabel 2.12 Wat is, volgens u, de mening van de ouders over het gebruik van vaste aanmeldmomenten in het onderwijs?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Negatief	118	37,3%	53	39,8%
Neutraal	69	21,8%	28	21,1%
Positief	80	25,3%	25	18,8%
Gemiddelde	2,76		2,58	
Geen mening	48	15,2%	25	18,8%
Geen antwoord	1	0,3%	2	1,5%
Totaal	316	100%	133	100%

* Het gemiddelde is berekend over de respondenten die een waarde hebben opgegeven. De schaaluiteinden lopen van 1 'zeer negatief' tot '5' 'zeer positief'.

Volgens de respondenten is de mening van ouders over het invoeren van vaste aanmeldmomenten gematigd negatief. Bijna veertig procent van de respondenten op beide soorten scholen denkt dat de ouders de invoering van vaste aanmeldmomenten in het onderwijs negatief zullen beoordelen. Slechts een kwart van de witte en een vijfde van de zwarte scholen geeft aan dat de ouders positief zullen aankijken tegen de invoering van vaste aanmeldmomenten.

Tabel 2.13 Wat is, volgens u, de mening van de ouders over het gebruik van loting in het onderwijs?

	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Negatief	234	74,1%	95	71,4%
Neutraal	24	7,6%	4	3,0%
Positief	5	1,6%	2	1,5%
Gemiddelde	1,64		1,50	
Geen mening	42	13,3%	28	21,1%
Geen antwoord	11	3,5%	4	3,0%
Totaal	316	100%	133	100%

* Het gemiddelde is berekend over de respondenten die een waarde hebben opgegeven. De schaaluiteinden lopen van 1 'zeer negatief' tot '5' 'zeer positief'.

Respondenten denken dat ouders zeer negatief zullen staan tegenover het gebruik van loting in het onderwijs. Van beide soorten scholen denkt bijna driekwart dat ouders negatief zullen oordelen over loting. Slechts een kleine twee procent van beide soorten scholen denkt dat de ouders de invoering van loting positief zullen vinden.

Uit bovenstaande twee tabellen blijkt dat volgens de respondenten op de scholen, ouders beduidend negatiever oordelen over loting (gemiddelde van 1,57 over beide scholen) dan over de invoering van vaste aanmeldmomenten (gemiddelde van 2,76 over beide scholen).

2.4 Oplossingen

Aan het eind van de internetvragenlijst zijn de respondenten uitgenodigd om een oplossing aan te dragen die volgens hen succesvol is om segregatie in het onderwijs tegen te gaan en die toepasbaar is voor ouders en scholen. Ongeveer de helft van de respondenten (220) heeft één of meerdere oplossingen opgegeven. De respondenten noemden diverse oplossingen, die hieronder zijn onderverdeeld in tien categorieën.

Woonbeleid

Het grootste deel van de respondenten (een vijfde deel) meldt dat volgens hen de oorsprong van het probleem van segregatie zich bevindt in de samenstelling van de wijk. Segregatie in het onderwijs kan volgens deze groep het beste worden tegengegaan door te werken aan een evenwichtige samenstelling van allochtonen en autochtonen in de wijk. Kinderen gaan volgens deze respondenten vaak in hun eigen wijk naar school. Een gevarieerde wijksamenstelling zorgt op deze manier voor gevarieerde scholen.

Voedingsgebieden

Een andere groep respondenten (een zesde) denkt dat het hanteren van een voedingsgebiedenbeleid ervoor zorgt dat de leerlingen een betere afspiegeling vormen van de omgeving van de school. Daarnaast wordt door ouders te laten kiezen voor een school in de eigen buurt, het ontstaan van populaire witte (en zwarte) scholen binnen een stad tegengegaan. Om een voedingsgebied van een school te bepalen, worden postcodes veelvuldig genoemd.

Voorlichting

Dertig respondenten noemen als oplossing het goed voorlichten van met name allochtone ouders over hun mogelijkheden bij het kiezen van een school. Vooral de gemeente en de school spelen een belangrijke rol in het informeren en voorlichten van ouders. Daarnaast wordt vaak genoemd dat peuterspeelzalen en consultatiebureaus hier een taak in zouden moeten vervullen.

Spreidingsbeleid

Een groep van 26 respondenten meent dat het maken van dwingende afspraken over de spreiding van allochtone en autochtone leerlingen over scholen een oplossing kan zijn. Deze afspraken zouden volgens hen gemaakt moeten worden tussen gemeentes en scholen. Er zou dan volgens sommige respondenten ook controle moeten zijn op naleving van de afspraken.

Investeren in zwarte scholen

Zeventien respondenten melden dat een oplossing van de segregatieproblematiek in het basisonderwijs gevonden kan worden in het aantrekkelijker maken van de zwarte scholen. Door te investeren in de kwaliteit van de zwarte school en te zorgen voor goede faciliteiten, zoals voor- en naschoolse opvang, wordt het voor autochtone ouders interessant om te kiezen voor een zwarte school.

Samenwerking

Zestien respondenten denken dat de oplossing van het segregatieprobleem te vinden is in met name onderlinge samenwerking van scholen. Volgens hen moeten de schoolbesturen in een wijk gezamenlijk naar manieren zoeken om allochtone leerlingen over hun scholen te spreiden.

Algemene acceptatieplicht

Zestien respondenten menen dat bijzondere scholen verplicht moeten worden gesteld alle kinderen te accepteren die zich aanmelden op hun school. Als geen enkele school kinderen kan weigeren zal dit volgens de respondenten segregatie door selectie tegengaan.

Ondersteunen ouderinitiatieven

Een aantal van elf respondenten ziet een oplossing van het segregatieprobleem in het ondersteunen van initiatieven die groepen autochtone ouders ontplooiën. Genoemd wordt het initiatief van een groep autochtone ouders door hun kinderen gezamenlijk in te schrijven op een zwarte school. Ook het betrekken van (allochtone) ouders bij het informeren en werven van andere ouders wordt gezien als een goed initiatief om integratie in het onderwijs te bevorderen.

Afschaffen bijzonder onderwijs

Een groep van elf respondenten meldt dat om een evenwichtige spreiding van allochtone kinderen over het onderwijs te bewerkstelligen het bijzonder onderwijs zou moeten worden afgeschaft. Zij vinden dat er één vorm van primair onderwijs verzorgd moet worden die voor iedereen toegankelijk is..

Voldoende profileren

Tien respondenten hebben als oplossing voor het segregatieprobleem aangedragen dat zwarte scholen zich goed moeten profileren en duidelijk kenbaar moeten maken waar ze voor staan. Deze respondenten vinden de vrije keuze voor onderwijs belangrijk. Ze denken dat als een school zich helder profileert de keuze van de ouders eerder op deze school zal vallen.

Naast de oplossingen die zijn aangedragen, is er ook een kleine groep respondenten (zeven) die vindt dat er niets aan het probleem van segregatie in het onderwijs gedaan dient te worden. Deze groep wil de keuzevrijheid van ouders en de marktwerking bij de schoolkeuze handhaven.

3 GEMEENTEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de telefonische enquêtes met gemeenten besproken. De 25 onderzochte gemeenten komen uit een groep van tachtig gemeenten met scholen met meer dan vijftig procent 1.9-leerlingen, waarover in de inleiding meer informatie is gegeven. Achtereenvolgens wordt ingegaan op de ervaringen met diverse instrumenten, de mening over vaste aanmeldmomenten en een vaste inschrijfmarkt, afspraken en organisatie hiervan en overige acties om segregatie tegen te gaan.

3.1 Vaste aanmeldmomenten, vaste inschrijfleeftijd, wachtlijsten en loting

Vier van de onderzochte gemeenten hebben ervaring met scholen die vaste aanmeldmomenten gebruiken. Bij twee gemeenten bestaat het vaste aanmeldmoment uit een vaste dag of week vanaf wanneer de inschrijving is geopend. Eén van deze gemeenten werkt met een vaste inschrijfweek in januari, waarin tachtig tot negentig procent van de kinderen wordt ingeschreven. Bij de andere gemeente start de inschrijving vanaf een bepaalde dag in februari. Deze gemeente is niet op de hoogte van het aantal inschrijvingen op dat moment. De overige twee gemeenten zijn niet bekend met de manier waarop de scholen invulling geven aan het gebruik van het vaste aanmeldmoment. Van alle vier de gemeenten waarin op dit moment een vast aanmeldmoment wordt gehanteerd, denkt maar één gemeente dat dit mogelijk bijdraagt aan het tegengaan van segregatie. De andere drie gemeenten denken dat het geen bijdrage levert of weten het niet. De vrije schoolkeuze van ouders kan een belemmering vormen. Bovendien wordt opgemerkt dat het geen effect heeft als de scholen een afspiegeling van de wijk zijn.

Een paar gemeenten hebben scholen die een vaste inschrijfleeftijd hanteren. Eén gemeente noemt hierbij de leeftijd van drie jaar. Een andere gemeente meldt dat in de wijk waar een vaste inschrijfleeftijd wordt gehanteerd, dit geen effect heeft op segregatie. De reden hiervoor is dat het om een wijk met een allochtone bevolkingssamenstelling gaat, met voornamelijk zwarte scholen.

Binnen iets minder dan de helft van de onderzochte gemeenten is er ervaring met wachtlijsten. Kinderen op de wachtlijsten worden geselecteerd op basis van de volgorde van aanmelding, de postcode, het gegeven of broertjes of zusjes al op de desbetreffende school zitten of een samenspel hiervan. Eén gemeente spreekt van scholen die in de laatste maanden van het schooljaar tijdelijk geen nieuwe leerlingen aannemen vanwege de grootte van de groepen. De aangemelde nieuwe leerlingen worden echter weer wel toe-

gelaten aan het begin van het schooljaar, als er nieuwe ruimte is vrijgekomen. Geen enkele gemeente heeft ervaring met scholen die loting toepassen. Een deel van de gemeenten is niet op de hoogte van ervaring met instrumenten als vaste aanmeldmomenten, vaste inschrijftijd, wachtlijsten en loting. Zij hebben daar als gemeente niet voldoende inzicht in.

3.2 Bijdrage van de instrumenten aan de bestrijding van segregatie in het basisonderwijs

Een ruime meerderheid van de gemeenten denkt dat het invoeren van vaste aanmeldmomenten een bijdrage kan leveren aan het tegengaan van segregatie. Zeven gemeenten denken dat dit zeker een bijdrage kan leveren aan het tegengaan van segregatie. Elf gemeenten denken dat het mogelijk een bijdrage levert, waarvan vijf gemeenten expliciet aangeven dat dit alleen bijdraagt als er sprake is van wachtlijsten bij scholen. Slechts vier gemeenten denken dat vaste aanmeldmomenten geen bijdrage leveren.

Wat de gemeenten positief vinden aan vaste aanmeldmomenten is dat iedere ouder gelijke kansen heeft en alle ouders voldoende tijd krijgen om zich te oriënteren. Daarnaast wordt de toelating transparanter.

Veel gemeenten noemen als negatief punt dat de vrijheid van onderwijs in het geding komt. Ouders hebben nu eenmaal het recht op een vrije schoolkeuze. Als gevolg zouden er meer particuliere scholen kunnen ontstaan. Er zal veel informatie en voorlichting moeten komen om het begrip van ouders te kweken. Daarnaast zou het invoeren van vaste aanmeldmomenten geen effect hebben als de school al een afspiegeling van de wijk is. Een vast aanmeldmoment heeft dus, volgens deze gemeenten, alleen zin als er sprake is van segregatie binnen een wijk of gemeente. Sommige gemeenten denken dat ouders en scholen alsnog op zoek gaan naar manieren om deze regeling te omzeilen. Als nadeel wordt gezien dat ouders op elkaar moeten wachten voordat zij hun kind kunnen aanmelden. Als laatste wordt genoemd dat een vast aanmeldmoment niets verandert aan de beeldvorming van ouders over zwarte en witte scholen.

Een aantal gemeenten benadrukt dat het gebruik van vaste aanmeldmomenten alleen zin heeft als dit gepaard gaat met een vroege voorlichting aan ouders, met name aan allochtone ouders. Ook zullen verschillende aanmeldingen op een vast moment moeten worden beschouwd als binnengekomen op hetzelfde moment, zonder daarin een volgorde te hanteren. Daarnaast moet er een duidelijke procedure komen over wat er gebeurt na de aanmelding, zoals de selectiecriteria die worden gebruikt bij overinschrijving. Een aantal gemeenten merkt op dat loting daarbij geen goed en wenselijk middel is.

Voornemens

Twee steden hebben het voornemen een vast aanmeldmoment in te voeren. Zij hebben al overleg gehad met scholen en hebben duidelijke plannen voor ogen. Het aanmeldmoment bestaat uit een vaste inschrijfleefijd. Eén van de gemeenten is van plan een vaste aanmeldleeftijd van twee jaar in te voeren. De scholen gaan de aangemelde kinderen vanaf drie jaar en negen maanden plaatsen. Op vierjarige leeftijd worden de kinderen dan daadwerkelijk toegelaten op een school. Plaatsing zal gebeuren op volgorde van geboortedatum. Broertjes en zusjes en kinderen die op de voorschool van de desbetreffende school hebben gezeten, hebben voorrang. Loting gaat geen rol spelen.

De andere gemeente wil gebruik gaan maken van een centraal inschrijfpunt, waar kinderen vanaf driejarige leeftijd kunnen worden ingeschreven. Ouders mogen in het plan drie scholen van hun voorkeur opgeven. Ouders kunnen hierop worden geattendeerd door gebruik te maken van gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie en via consultatiebureaus.

3.3 Een inschrijfmarkt

Een meerderheid van de gemeenten staat negatief tegenover het idee van een gezamenlijke inschrijfmarkt voor de gehele gemeente. Het is, volgens tien gemeenten, een beter idee om een dergelijke markt op wijkniveau te organiseren, aangezien dit minder massaal en chaotisch en meer overzichtelijk is. De gemeenten willen namelijk dat ouders een keuze maken uit de beschikbare scholen binnen hun eigen wijk.

Een aantal gemeenten vraagt zich af of er wel genoeg belangstelling is voor een inschrijfmarkt en of alle ouders kunnen worden bereikt. De ouders die zich goed oriënteren op de schoolkeuze en interesse hebben in het aanbod, komen toch wel. Andere ouders blijven in het nadeel.

Een belangrijk nadeel van een markt is volgens de gemeenten, dat de ouders de school zelf niet zien en de sfeer van de school niet kunnen proeven. Het gevaar voor scholen is dat de concurrentie wordt aangewakkerd en dat met name de wijze van promotie voeren belangrijk is. De school die zich het best presenteert, is niet automatisch de beste school. Eén gemeente vindt het juist een voordeel dat scholen zich niet op hun eigen locatie presenteren, maar op neutraal terrein. Volgens deze gemeente kan het mogelijk vooroordelen wegnemen bij ouders. Op een markt focussen de ouders zich waarschijnlijk meer op de kwaliteit van de school dan bijvoorbeeld op het schoolplein waar de samenstelling van de leerlingenpopulatie zichtbaar is.

Verder is het, gezien de bereidheid van scholen om mee te werken, de vraag wie de organisatie van de markt op zich neemt. Een gemeente die ervaring heeft met een markt voor voor- en vroegschoolse educatie merkt op dat het effect daar beperkt is. De markt voor het voorgezet onderwijs, die binnen één gemeente wordt gehouden, wordt afgeschaft vanwege de massaliteit. De scholen zijn niet in staat een goed beeld van zichzelf te geven. Een aantal gemeenten vindt een vaste open dag op de scholen zelf wel een goed idee.

3.4 Afspraken en de organisatie van vaste aanmeldmomenten

Iets meer dan de helft van de gemeenten vindt de lokale educatieve agenda een goed middel om afspraken te maken. Enkele gemeenten vinden afspraken over vaste aanmeldmomenten niet thuishoren op de lokale educatieve agenda. Deze is meer geschikt voor het vastleggen van aandachtspunten voor het gezamenlijk beleid, dan voor het maken van harde afspraken. Zes gemeenten benadrukken dat afspraken moeten worden vastgelegd in een convenant met schoolbesturen.

Veel gemeenten merken op dat het moeilijk is om als gemeente afspraken te maken en navolging ervan af te dwingen. Op dit moment is er geen wettelijke basis van waaruit afspraken kunnen worden gemaakt met scholen. Ook hebben de gemeentes geen pressiemiddelen. Enkele gemeenten vermelden in dat verband dat zij alleen beschikken over onderhandelingsmogelijkheden in de vorm van bijvoorbeeld huisvestingsgelden. Een aantal gemeenten geeft aan het belangrijk te vinden dat zij samen met scholen tot overeenstemming komen over afspraken. Het probleem van segregatie wordt namelijk niet groot genoeg bevonden om de goede verstandhouding met scholen te laten verslechteren.

Zeventien gemeenten zijn bereid een deel van de organisatie van vaste aanmeldmomenten op zich te nemen. Een groot deel ziet daarbij voor de gemeente de rol van initiator, regisseur of controleur weggelegd, waarbij wordt aangegeven dat de verantwoordelijkheid van de uitvoer bij de scholen ligt. Enkele gemeenten vinden dat die verantwoordelijkheid bij scholen en de gemeente samen ligt en voorzien dan ook een samenwerkende rol. Een aantal gemeenten ziet enkel een faciliterende rol die zich beperkt tot communicatie- en informatieverstrekking aan ouders.

Drie gemeenten geven nadrukkelijk aan geen rol te willen spelen bij de organisatie. Zij vinden namelijk dat de verantwoordelijkheid geheel bij de scholen ligt. Daarnaast zou een sturende gemeente ingaan tegen de beweging dat gemeenten steeds minder zeggenschap hebben over scholen. Scholen willen, volgens gemeenten, zelf ook liever verantwoordelijk blijven voor hun toelatingsbeleid. De overige gemeenten weten nog niet welke rol zij zullen innemen of moeten dat samen in overleg met scholen bepalen.

3.5 Overige acties om segregatie tegen te gaan

Aan de gemeenten is gevraagd welke acties zijn ondernomen of welke men zich heeft voorgenomen om segregatie tegen te gaan. Daarnaast is gevraagd of zij een idee hebben van mogelijke succesvolle acties. Voor we ingaan op de resultaten merken we nog op dat Forum¹ een inventarisatieonderzoek heeft laten uitvoeren onder 35 gemeenten, waaronder de G31, naar de acties om segregatie tegen te gaan. Het bleek dat zestien gemeenten beleid op dit gebied hebben (gehad). Hierbij werden diverse acties genoemd, zonder dat er een eenduidig beeld uit naar voren komt over succesvol beleid.

Ook uit de telefonische enquête is het moeilijk om succesvolle aanpakken in beeld te krijgen. Hieronder volgt een opsomming van de belangrijkste acties die de door ons onderzochte gemeentes hebben genoemd.

De helft van de gemeenten heeft actie ondernomen op het gebied van *voorlichting* aan ouders, of is dit van plan. Gemeenten zien het belang zich te richten op ouders, zij maken immers de schoolkeuze. Alle ouders moeten worden geïnformeerd over de mogelijkheden qua aanbod van verschillende scholen, het belang van de schoolkeuze en vroegtijdig aanmelden. Op die manier kunnen ouders worden geholpen een bewuste keuze te maken. Ouders moeten er daarnaast van overtuigd raken dat het goed is als kinderen in de eigen wijk naar school gaan. Ouders moeten zich bewust worden van het probleem segregatie en wat zij daaraan kunnen doen. Er zijn gemeenten die ouders via een brief of advertentie attenderen op het maken van een schoolkeuze voor hun kind en inschrijving. Daarnaast is informatieverschaffing op het consultatiebureau een optie.

Gemeenten willen dat ouders een schoolkeuze maken op basis van de kwaliteit van een school en niet op basis van zwart-witproblematiek. Daarom ziet een groot deel van de gemeenten het belang van *investeren in de kwaliteit* van scholen, zodat voornamelijk zwarte scholen een beter imago krijgen.

Zeven gemeenten ondersteunen *ouderinitiatieven* of gaan dit doen. Hierbij gaat het om initiatieven van een groep autochtone ouders die samen besluiten hun kind in te schrijven op een zwarte school of het oprichten van een ouderplatform.

Een aantal gemeenten ziet de oplossing niet zozeer in het onderwijs, maar meldt segregatie vooral aan te willen pakken via *woonbeleid of herstructurering van wijken*. Allochtonen zitten vaak in de goedkopere woningen en wonen graag bij elkaar in de buurt. De desbetreffende gemeenten knappen slechte wijken op en trachten koopwoningen en sociale woningbouw evenredig te verspreiden over een wijk.

¹ Peters, D., Haest, M. & Walraven, G. Gemeenten in actie tegen segregatie in het basisonderwijs: een inventarisatie bij de G31 en vier andere gemeenten. Utrecht: 2007.

Qua *schoolhuisvestingsbeleid* probeert een aantal gemeenten afspraken te maken of invloed hierop uit te oefenen. Zij beogen dat scholen lokalen van elkaar gebruiken of zelfs dat meerdere scholen in één gebouw worden gehuisvest. Dit om te voorkomen dat er wordt geïnvesteerd in bijbouw bij een populaire school, terwijl een andere school in de buurt kampt met leegstaande lokalen. Eén gemeente heeft de afspraak dat als er binnen een straal van twee kilometer geen lokalen beschikbaar zijn, de aanvraag voor bijbouw moet worden gehonoreerd. Deze gemeente wil deze straal gaan uitbreiden tot drie kilometer.

Een aantal gemeenten zet in op *vriendschapsscholen*. Hierbij hebben, meestal zwarte en witte scholen, contact met elkaar in de vorm van gezamenlijk activiteiten of onderling bezoek.

Enkele scholen maken gebruik van een *postcodebeleid*. De scholen mogen dan alleen leerlingen aannemen met een bepaalde postcode of uit een bepaald voedingsgebied.

In één gemeente zijn ongeveer tien jaar geleden samen met scholen afspraken gemaakt over het *maximaal percentage van dertig procent allochtone kinderen* op een school. Toen echter het eerste geval van overschrijding van dit percentage zich voordeed, is men deze afspraak (met instemming van alle scholen) niet nagekomen. De argumenten waren: ouders wordt hun kiesrechten ontnomen; het is niet wenselijk dat kinderen in een andere wijk naar school gaan, omdat er dan ook de verplichting van vervoer is; het is niet bevorderlijk voor het contact met vriendjes.

Eén gemeente heeft ervaring met een *centraal meldpunt basisonderwijs*. Ouders kregen hierbij voorlichting en tijdens een informatieavond kon het kind worden ingeschreven. Na een aantal jaren bleek dat er geen verandering was opgetreden in de mate van segregatie. Daarnaast was het draagvlak afgenomen. Ouders die al schoolgaande kinderen hebben, hadden minder interesse, terwijl de voorlichtingsbijeenkomst verplicht was. Daarom is het centraal meldpunt opgeheven.

Een paar gemeenten vinden dat er meer in langetermijnoplossingen moet worden gedacht. Het vinden van een goed middel is lastig, volgens een aantal gemeenten. Alle partijen moeten bereid zijn mee te werken en zich in te zetten. Daarnaast blijven middelen vrijblijvend, je kunt ouders namelijk niets verplichten. Eén gemeente denkt dan ook dat er alleen een oplossing kan komen als de vrije schoolkeuze wordt opgeheven.

Een aantal gemeenten heeft (nog) *geen actie* ondernomen, omdat zij segregatie niet als een probleem ervaren of omdat zij de uitkomsten van onderzoek(en) afwachten. Twee gemeenten geven hierbij wel aan dat zij het onderwerp warm houden en successen in andere gemeenten in de gaten houden.

4 OUDERORGANISATIES

Om een beeld te krijgen van de mening van ouders zijn telefonische gesprekken gevoerd met vier verschillende ouderorganisaties. In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens besproken hoe ouderorganisaties denken over vaste aanmeldmomenten, een vaste inschrijffleeftijd, loting en een vaste inschrijfdag en ten slotte over een succesvolle aanpak om segregatie tegen te gaan. Voordat we daarop ingaan, bespreken we kort verschillende criteria waarop ouders met een kind in het basisonderwijs de schoolkeuze baseren. Uit de Onderwijsmeter 2006¹ blijkt welke criteria ouders het belangrijkste vinden (zie tabel 4.1).

Tabel 4.1 Criteria basisschoolkeuze voor ouders

Criteria	Percentage
Sfeer op school	69%
Afstand huis-school	65%
Kwaliteit/imago school	58%
Omvang school	39%
Vriendjes/familie die al op school zaten of ook gingen	30%
Kerkelijke of levensbeschouwelijke overtuiging school	29%
Mate betrokkenheid van ouders bij de school	29%
Onderwijsvisie/pedagogische aanpak	25%
Verhouding allochtone/autochtone leerlingen	21%
Voorkeur van kind	11%
Wachtlijst	10%
Weet niet	1%

Ouders baseren hun keuze voor een basisschool voornamelijk op drie criteria: de sfeer op school, de afstand tot de school en de kwaliteit en het imago van de school.

4.1 Vaste aanmeldmomenten, vaste inschrijffleeftijd en loting

Vaste aanmeldmomenten

De ouderorganisaties zijn over het algemeen niet positief over vaste aanmeldmomenten. Als er een inschrijffolgorde wordt gehanteerd bij zo'n vast aanmeldmoment, voorzien ze taferelen van ouders die al ruim van tevoren in de rij staan om hun kind op tijd bij de populaire scholen in te schrijven. Het is volgens de ouderorganisaties vooral belangrijk dat er goede en vroege voorlichting komt voor alle groepen ouders over de scholen en de aanmeld-

¹ Wendte, R., Haufe, M. & Schieven, P. *Onderwijsmeter 2006*. Ministerie van OCW, Den Haag, 2006.

procedures. Autochtone ouders zijn daarvan nu meestal eerder en beter op de hoogte en hebben daardoor meer kansen dan allochtone ouders.

In de gesprekken wordt verder de vraag opgeworpen of het vaste aanmeldmoment op de scholen zelf of op een centraal aanmeldpunt moet worden georganiseerd. Het zou, volgens één ouderorganisatie, een averechts effect kunnen hebben bij autochtone ouders en een witte vlucht bevorderen, als dit op de scholen zelf wordt georganiseerd. Ouders krijgen dan bij de inschrijving al een beeld van de samenstelling van de leerlingpopulatie.

Vaste inschrijfleeftijd

Een vaste inschrijfleeftijd kan bijdragen aan het tegengaan van segregatie, volgens de ouderorganisaties. Maar ook hier speelt het gevaar dat allochtone ouders niet goed op de hoogte zijn en te laat zijn met inschrijven. Bovendien kan een vaste inschrijfleeftijd de doorstroming belemmeren van kinderen die voor- en vroegschoolse educatie op de peuterspeelzaal volgen naar een basisschool met voor- en vroegschoolse educatie.

Loting

Aan loting zijn, volgens ouderorganisaties, duidelijk haken en ogen verbonden. De criteria van loting moeten, volgens de ouderorganisaties, in ieder geval recht doen aan het rechtvaardigheidsgevoel van de ouders. Bij loting zonder verdere criteria heeft ieder kind een gelijke kans. Er is echter vrijheid van schoolkeuze en geen acceptatieplicht. Volgens drie organisaties moeten ouders ook bewust kunnen kiezen voor een school van een specifieke levensbeschouwelijke grondslag. Verder rijzen er bij loting allerlei vragen als: is er na uitloting bij de school van eerste keus, nog wel plaats op de school van tweede keus? Wat te doen met andere criteria, zoals het gegeven dat er al broertjes of zusjes op de school zitten? Mag een kind het jaar erop weer meedoen met de loting als het is uitgeloot? Hoe zit het met tussentijdse inschrijving halverwege het schooljaar?

Algemeen

De ouderorganisaties denken dat ouders geen van bovenstaande instrumenten ideaal vinden. Ouders hechten veel waarde aan de keuzevrijheid en maken een bewuste schoolkeuze. Ze staan waarschijnlijk negatief tegenover instrumenten die mogelijk belemmeren dat hun kind naar de school van hun voorkeur kan. Daarom zou er, volgens de organisaties, veel aandacht moeten worden besteedt aan de mening en reactie van ouders bij de inzet van de instrumenten. Daarbij zijn goede voorlichting en heldere procedures in de eerste plaats belangrijk.

4.2 Een inschrijfmarkt

De meningen van de ouderorganisaties over een vaste inschrijfdag in de vorm van een markt zijn verdeeld. Als positieve kant aan een dergelijke markt wordt genoemd dat ouders op deze manier gemakkelijk kennis kunnen maken met de verschillende scholen. Bovendien krijgt iedereen zo dezelfde informatie. De ouderorganisaties zien meer in een informatiemarkt dan in een inschrijfmarkt. Als de voorlichting wordt losgekoppeld van de inschrijving, kan een wedloop bij de inschrijving voor populaire scholen worden voorkomen.

Als negatieve kant wordt genoemd dat een dergelijke markt snel kan ontaarden in een concurrentiestrijd tussen de scholen die gewonnen wordt door degene met het grootste pr-budget. Bovendien wordt het als negatief gezien dat ouders op een markt niet de sfeer van een school kunnen meekrijgen. Schoolbezoek blijft nodig voor een goede keuze.

4.3 Succesvolle aanpak om segregatie te bestrijden

Volgens de ouderorganisatie wordt segregatie in eerste plaats veroorzaakt door de samenstelling van de wijk en worden scholen geconfronteerd met problemen waar ze geen invloed op hebben. De eerste oplossing zou dus moeten worden gezocht in het *huisvestingsbeleid* van de gemeenten. Door te *investeren in de kwaliteit* van zwarte scholen moet, volgens enkele ouderorganisaties, hun imago worden verbeterd. Door hieraan te werken kunnen ouders een positieve keuze maken voor de kwaliteit en zich minder laten beïnvloeden door het gegeven of het om een zwarte of witte school gaat.

De ondervraagde ouderorganisaties vinden bovendien dat allochtone ouders meer ondersteuning en *voorlichting* moeten krijgen, zodat ook zij tijdig een bewuste keuze voor een school voor hun kinderen kunnen maken. Verder wordt naar voren gebracht dat er moet worden ingezet op het ondersteunen en stimuleren van *ouderinitiatieven*, waarin autochtone ouders gezamenlijk proberen segregatie tegen te gaan en hun kinderen op een zwarte school in te schrijven. Volgens de Onderwijsmeter 2006 is namelijk nog maar een kleine groep ouders bereid om de vorming van zwarte scholen tegen te gaan door eigen kinderen te plaatsen op een andere dan de gewenste school.

Twee organisaties pleiten ervoor te controleren of de scholen een goede afspiegeling van de wijk vormen en daar positieve of negatieve sancties aan te verbinden.

Als laatste wordt het invoeren van *dubbele wachtlijsten* op basis van leerlinggewicht nog door één ouderorganisatie genoemd. Dezelfde organisatie noemt ook het invoeren van loting gecombineerd met een acceptatieplicht.

BIJLAGE

Tabellen bij hoofdstuk 2

Tabel B.1 Verdeling van de respons naar denominatie in witte en zwarte scholen

Denominatie*	Wit		Zwart		Totaal	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Openbaar	96	29,2%	73	52,9%	169	36,2%
Rooms-katholiek	102	31,0%	37	26,8%	139	29,8%
Protestants-christelijk	88	26,7%	20	14,5%	108	23,1%
Overig	43	13,1%	8	5,8%	51	10,9%
Totaal	329	100%	138	100%	467	100%

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

Tabel B.2 Is de leerlingpopulatie op uw school een afspiegeling van de bevolkingssamenstelling in de wijk waarin de school is gevestigd?

Afspiegeling	Bijzonder		Openbaar	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Afspiegeling van de wijk	194	66,2%	99	58,9%
Naar verhouding meer autochtone leerlingen*	50	17,1%	7	4,2%
Naar verhouding meer allochtone leerlingen*	49	16,7%	62	36,9%
Totalen	293	100%	168	100%

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

Tabel B.3 Is de leerlingpopulatie op uw school een afspiegeling van de bevolkingssamenstelling in de wijk waarin de school is gevestigd?

Leeftijd	Wit		Zwart	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
0 t/m 2 jaar	25	24,8%	7	14%
2 t/m 3 jaar	25	24,8%	11	22%
3 tot 4 jaar	51	50,5%	32	64%
Totalen	101	100%	50	100%

Tabel B.4 Heeft de school de afgelopen jaren bij aanname van nieuwe leerlingen gebruikgemaakt van de volgende instrumenten?

Instrument	Bijzonder		Openbaar	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Wachttijst *	69	23,2%	16	9,5%
Dubbele wachtlijst	1	0,3%	2	1,2%
Eén inschrijfmoment	15	5,0%	3	1,8%
Enkele vaste inschrijfmomenten	6	2,0%	6	3,6%
Eén inschrijfleeftijd	19	6,4%	6	3,6%
Loting	5	1,7%	5	3,0%
Totaal beantwoord	298		169	

* Significante verschillen: $p < 0,05$.

De respondenten konden bij meerdere instrumenten aangeven er gebruik van te hebben gemaakt.